

Pogovori s sodobniki

Alenka Urh s Sebastijanom Pregljem

Urh: Po izobrazbi ste zgodovinar, po poklicu pisatelj, zaposleni ste v oglaševanju. Četudi ne bi brali vaših domišljjsko izjemno bogatih del, bi že iz teh okoliščin vašega življenja lahko sklepali, da je vaše poslanstvo zasidrano v globinah takšnih in drugačnih zgodb ter mnogoterih načinih podajanja sporočil. Kako prehajate med temi vlogami, kako prilagajate načine ubesedovanja različnim vsebinam in formam?

Pregelj: Res je, po izobrazbi sem zgodovinar, a sem že pred zaključkom študija začel delati v eni od oglaševalskih agencij. Sprva sem bil tekstopisec, pozneje sem se prelevil v vodjo projektov. Tako večina kreativnega potenciala ostaja za leposlovje.

Urh: In kako se je začela vaša pisateljska pot? Kdaj ste začutili, da vas kliče k pisanju?

Pregelj: Občutek imam, da vsi najstniki nekaj pišejo. Mogoče dekleta nekoliko več in nekoliko več je poezije, vsaj tako je bilo v časih, ko sem odraščal. Pozneje večina neha pisati, nekateri vztrajamo. Je pa res, da sem že v 5. razredu učiteljici slovenskega jezika, s katero se nisva najbolje razumela, zabrusil, da bom pisatelj in naj samo malo počaka in bodo moja dela za domače branje. Na to, da se mi je zdel poklic pisatelja nekaj posebnega

Sebastijan Pregelj

Foto: Manca Jevšček

in da bi to želel početi tudi sam, je vplivalo najmanj dvoje: čisto blizu nas je živel Ciril Zlobec, ki sem ga pogosto videl, ko je šel skozi park, v katerem smo se igrali mulci, Tone Pavček pa je bil sošolčev stric, h kateremu sva tu in tam smuknila med popoldanskim varstvom. Oba moža sta bila drugačna od ljudi, ki sem jih sicer poznal, predvsem pa sta izžarevala prav posebno toplino. Drugo je bila moja domišljija in potreba po ustvarjanju. Ves čas sem nekaj pisal in risal, pozneje sem risanje opustil, pisal pa sem vso srednjo šolo, tudi v vojski sem imel zvežčič, v katerega sem med nočnimi dežurstvi zapisoval zgodbe. Pri dvajsetih sem nekaj besedil sramežljivo poslal na Sodobnost, Literaturo in Primorska srečanja. Z vseh revij sem dobil pozitivne odgovore, urednik Ciril Zlobec pa mi je – mlademu prijatelju,

kot me je nagovoril – namenil daljši, zelo spodbujajoč odgovor. In tako se je začelo čisto zares. Po tistem sem pogosto šel skozi park s CD-jem, na katerem sem uredniku nesel naslednjo zgodbo.

Urh: Začeli ste torej s pisanjem zgodb. Doslej ste napisali štiri kratkoprozne zbirke (*Burkači, skrunilci in krivoprisežniki* (1996), *Cirilina roža* (1999), *Svinje brez biserov* (2002) ter *Prebujanja* (2011)), od leta 2004, ko je izšel vaš prvi roman, pa je romaneskna govorica postala vaš prevladujoči umetniški izraz; v teh letih se je zvrstilo sedem romanov (*Leta milosti, Na terasi babilonskega stolpa, Mož, ki je jahal tigra, Pod srečno zvezdo, Kronika pozabljenja, Vdih. Izdih.* in *V Elvisovi sobi*). Kakšne so razlike v oblikovanju domišljajske materije v primeru ene in druge književne vrste? Vam je katera bolj pisana na kožo?

Pregelj: Trenutno mi bolj ustreza daljša oblika, zato romani. Pisanje kratke proze na samem začetku je bila zavestna odločitev. Mislim sem si, da je lažje obvladati besede na treh ali štirih straneh kot na stotih. Idej sem imel veliko, obrtniškega znanja malo. Zgodbe so bile sicer vsebinsko povezane in na tihem sem upal, da se bodo same od sebe zložile v daljšo celoto, a se to ni zgodilo. Nič zato. Vesel sem, da sem šel po tej poti. Kar zadeva daljše in krajše oblike, seveda danes mislim drugače. Pri zgodbi na strani ali dveh ima vsaka beseda svoje mesto in težo, ničesar ne sme biti preveč in ničesar premalo. Pomemben je ritem in zven besed. To je filigransko delo. Pri romanu lahko avtorja kdaj pa kdaj malo odnese. Skušnjava je včasih preprosto prevelika.

Urh: Kako poteka vaš ustvarjalni proces? Kolikšen delež zavzema potrpežljivo čakanje na navdih v razmerju z raziskovalnim, da ne rečem trdim “obrtiškim” delom?

Pregelj: Navdih pride in gre. Sedeti in čakati nanj bi bilo potratno, saj nam čas ni odmerjen po naših željah. Veliko je preverjanja različnih dejstev, ugotavljanja, kako stvari delujejo in podobno. Pri romanu *Mož, ki je jahal tigra* sem se začel spraševati, kako ljudje na vesoljski postaji približno 360 km od Zemlje sploh gledajo ven. Imajo okna ali monitorje? Nekajkrat me je zaneslo in je kdo v breztežnostnem prostoru hodil in podobno. Pri zadnjem romanu, ki se sicer dogaja v času mojega otroštva in mladosti, pa sem tudi nenehno preverjal različne dogodke, saj spomin ni tako zanesljiv, kot se zdi. Seveda se vsi spomnimo različnih vladnih ukrepov, kot so bile

sode in lihe številke na registrskih tablicah in omejitve vožnje glede na številko, ampak kdaj je bilo že to? Vsi poznamo skladbe *Lejla*, *Halo, halo* in *Ja sam za ples*, ki so našo državo zastopale na Evroviziji, ampak točnih letnic in uvrstitev se večina ne spomni. In verjetno se vsi spomnimo občutkov, ko je Danijel Popović osvojil četrto mesto in smo bili prepričani, da bi morala zmagati Jugoslavija. Takrat sem v glavnem poslušal metal, ampak *Džuli* sem pa tudi imel na kaseti v svojem walkmanu (*smeh*). Kakor koli, časovno prav gotovo prevladuje obrtniško delo. Seveda izkoristim trenutke navdiha za divje pisanje. Takrat je v glavi vse jasno, samo sesti moram in pisati. Pri tem ne gre toliko za zgodbo in njeno strukturo, kot za občutek, ki ga želim ujeti. Če mi to uspe, imam dober nastavek za novo delo. Pisati skušam vsak dan. Vedno seveda ne gre, ampak manj ko je izostankov, lažje je vsakodnevno vživljanje v zgodbo in pisanje. To počnem ob zgodnjih jutrih, navadno preden vzide sonce. Takrat so misli čiste.

Urh: Zgodovina vam je blizu, to se kaže v vseh vaših delih, v katerih se po času sprehajate enako suvereno kot po prostoru. Kako se vam kot poznavalcu zgodovine in ustvarjalcu na polju literarnega kaže staro aristotelsko vprašanje razlike med zgodovinopisjem in poezijo oziroma književnostjo? Da ne zastavim vprašanja preveč abstraktno – kakšne so možnosti in morebitne omejitve prvega in druge pri prikazovanju polnokrvne slike preteklosti in kako se položaj historiografa razlikuje od položaja pisatelja?

Pregelj: Zgodovinopisje mora biti eksaktno, kritično in nepristransko. Seveda je razlika, ali gre za zgodovino vsakdanjega življenja ali za “velike” dogodke. Ostaniva pri dogodkih. Pri teh govorijo dejstva sama zase. Polnokrvnost zgodovinopisja se ne kaže v napletanju zgodb in zgodbic, temveč v razumljivem umeščanju in sosledju dogodkov. Vedno so vzroki in posledice. Če jih zgodovinar navede in pojasni, jih bralec lahko razume. Je pa res, da imamo virov za novejšo zgodovino bistveno več kot na primer za srednji vek. Pri novejši zgodovini ima raziskovalec na voljo tiskano, zvočno, slikovno in filmsko gradivo, počasi tudi splet. Njegovo delo je, da kritično izlušči dejstva in njihovo ozadje. Pri raziskovanju bolj oddaljenih obdobij je primarnih virov manj, in še tisti so lahko ne najbolj zanesljivi. Saj se ve, kdo je bil pismen. Ko pridemo do arheologije, je zagat še več. Dober primer so kolišča. Konec 19. stoletja je veljalo, da so kočje stale na ploščadi, ki je bila na jezeru. V začetku 20. stoletja je veljalo, da je del samostojnih koč stal v obrežnem pasu in del na kopnem. Sredi 20. stoletja je veljalo, da so kočje stale na nabrežju, torej na kopnem. Danes prevladuje mnenje, da

so na posameznem kolišču istočasno obstajali različni tipi koč (vsi pravkar naštet). Drugače je pri literarnem ustvarjanju. Bralci sicer radi sprašujejo, kaj je res in kaj ni. Zdi se mi, da to ni najbolj pomembno. Polrealistična fikcija je čisto v redu. Pomembna je ideja, ki jo avtor posreduje bralcu, klica, ki jo zasadi knjiga.

Urh: Vsekakor, a tudi zgodovina sama je bistveno določena z naracijo, mimo nje ne more, obe pa imata po Barthesu mitsko razsežnost. Kako po vašem mnenju dandanes ravnamo z zgodovino in ali k njej na ravni nacionalnih in drugih kolektivnih skupnosti pristopamo dovolj odgovorno?

Pregelj: Daleč od tega. Zgodovina je v današnjem času žal postala peskovnik. Občutek imam, da se z njo ukvarja vsakdo, ki ima pet minut časa in neki interes. Prihaja do tega, da je mnenje teh ljudi – glede na izpostavljenost v medijih – prepogosto enakovredno mnenju strokovnjakov, ki se z določenim vprašanjem ukvarjajo leta in desetletja. Ampak to se dogaja na vseh področjih. V najbolj gledanih terminih na televiziji frizer ne bo povedal samo, kakšni so trendi pričesk zima/pomlad 2020, ampak bo hitro in brez občutka, da nima dovolj znanja o področju, navrgel še, kakšno šolsko ali zdravstveno reformo bi bilo treba izpeljati. Tako kot je po eni strani pomembno, da se zapletene stvari razlaga na razumljiv način, se po drugi strani dogaja, da se stvari pretirano poenostavlja ali pa se jim zmanjšuje oziroma povečuje pomen. Ne dvomim, da je za takšno dogajanje v ozadju vedno interes skupine ljudi. Dober primer je druga svetovna vojna. S prvo se ne ukvarja nihče, ker ni prav nobenega interesa. Z drugo se ukvarjajo vsi. In da se vrnem na začetek: zgodovina ni veda, ki bi zanimala širšo javnost, zato se takšnemu ravnanju ne bo postavilo po robu prav dosti ljudi, medtem ko raziskovalcev tako in tako nihče ne sliši. Zadeva je skrb vzbujajoča toliko bolj, saj je ena od nalog zgodovine tudi ohranjanje zgodovinskega spomina. S tem se ne bi smeli igrati.

Urh: Lepo ste poudarili, “ohranjanje zgodovinskega spomina” ... Druga plat spomina pa je tudi pozaba, včasih celo nekakšna selektivna amnezija, se zdi. A če se vrneva k vašemu pestremu opusu: predvsem za vaše prve tri romane je značilna žanrska neopredeljivost in neujemljivost. *Leta milosti*, na primer, so bila v kritičnih odzivih označena kot zgodovinski, detektivski, okultni ali fantastični roman, kot roman paranoje in teorije zarote, uspešnica márquezovskega tipa; najdevali so podobnosti z Ecovo srednjeveško kriminalko, Poejevo fantastiko, magičnim realizmom ter

številnimi drugimi avtorji in literarnimi tokovi. Žanrski sinkretizem, ki je po mnenju teoretikov značilnost sodobnega slovenskega romana nasploh, je torej v teh vaših delih še posebno izrazit. Je bila to posledica zavestne odločitve, prisotne že ob načrtovanju posameznih del, ali se vaše zgodbe preprosto rade spontano sukajo v najrazličnejše smeri?

Pregelj: Preden sem začel pisati prvi roman, sem se vprašal: Kakšen roman bi bral? Kaj bi moralo biti v njem, da bi me pritegnil? Od tu naprej je šlo vse zelo spontano. Z ničimer se nisem želel omejevati. Nenehno pa sem preverjal, ali stavki povejo, kar želim povedati, in ali zvenijo prepričljivo. Misli so mi švigale na vse strani, kar je očitno, me je pa že takrat močno privlačilo vključevanje manj znanih zgodovinskih dogodkov, ki služijo kot zgodovinska freska. Takrat so vsi govorili o prvem papeževem obisku v Sloveniji. Janez Pavel II. je Slovenijo obiskal v letih 1996 in 1999. In, ja, drži, to je bil prvi uradni obisk papeža naše države. Res pa je tudi, da je pred njim kar nekaj papežev potovalo čez slovensko ozemlje. In enega od njih sem tudi vključil v zgodbo. Ker se del romana dogaja na Ljubljanskem barju, sem vpletel Gabriela Gruberja, ki je bil zelo zanimiva osebnost, danes pa ga v najboljšem primeru poznamo po prekopu, ki se imenuje po njem. Mislim, da bi si zaradi svojih drznih idej, od katerih nekatere že mejijo na fantastiko, zaslužil roman, tudi film. Naj omenim samo poskuse plovbe tovornih jadrnic po Savi, ki so se, tako kot številni drugi poskusi, izjalovili. Ampak v ljudeh morata biti drznost in kanček norosti, sicer se nič ne premakne.

Urh: Realnost v svojih delih radi prepletate s fantastiko, nepričakovanimi vzniki sanjskega sveta, arhetipskimi situacijami ter religioznimi in mitološkimi elementi. Bogata simbolika pred bralca polaga globoko ozadje zgodb, katerih procelje je večinoma vendarle zasidrano v stvarnosti. Kako se odločate, v kolikšnih odmerkih dodati eno in drugo, da nastane enovita in učinkovita literarna celota?

Pregelj: Ko načrtujem posamezno delo, sicer postavim temelje in potegnem rdečo nit, je pa res, da šele s pisanjem zgodba začne dihati in dobivati pravo obliko. Takrat se mi začnejo odpirati številna vprašanja. Na nekatera odgovorim z realnostjo, na druga z arhetipskimi situacijami, včasih pa je dovolj samo predmet, nabit s simboliko. Tu so še sanje, ki se jim očitno težko izognem. Ljudje veliko sanjamo, a sanjam večinoma ne posvečamo posebne pozornosti. Ne vprašamo se, ali nam hočejo kaj povedati. *Sanjskih bukvic* nimamo na nočni omarici. Kadar smo v stiski,

no, takrat je drugače. Takrat iščemo rešilne bilke. Različne stiske so del življenja (mojih junakov).

Urh: V romane *Pod srečno zvezdo* (2013), *Kronika pozabljenja* (2014) in *Vdih. Izdih.* (2017) ste očitneje vpletli družbenokritični vidik, vezan na vprašanja begunske krize, različnih oblik nestrpnosti, dominanca "boljše strani sveta" na račun manj privilegiranih in podobnih prepadnih situacij sodobnega sveta. Ana Geršak je omenjene romane v enem od kritičkih odzivov poimenovala za "angažirano trilogijo", v kateri fantastiko, značilno za vaša zgodnejša dela, učinkovito prepletate s poudarjenimi družbenokritičnimi elementi, ki so značilni za vaša novejša besedila. Kaj je glavni razlog za idejni premik? Kakšna je po vašem mnenju vloga in naloga umetnosti pri detektiranju in razkrivanju aktualnih družbenih problemov?

Pregelj: Svet se sam od sebe ne bo izboljšal. To ni nič novega in od nekdaj je tako. Posameznik navadno nima ne supermoči ne velikega vpliva. Vendar pa neskončna množica posameznikov, ki prispevajo vsak malo, lahko naredi veliko. Po obdobju fantastike sem začel pisati o boljši in slabši polovici sveta. V romanu *Pod srečno zvezdo* sem med drugim opisal romunski par, ki na poti v lepši in boljši svet doživi tragedijo. Povzroči jo italijanski policist kot predstavnik znova prebujajočega se fašizma, s katerim v Italiji v resnici nikoli niso obračunali. Celo častniki, ki so med vojno zagrešili strašne zločine, so ostali nekaznovani. Zato ne presenečajo ideje, da bi na tleh nekdanjega koncentracijskega taborišča postavili nakupovalno središče. Zato ne preseneča, da so prizadeti zaradi umorov in izgonov Italijanov ob koncu in po koncu vojne, medtem ko sami ne vidijo, kakšno nasilje so od leta 1922, ko so oblast prevzeli fašisti, izvajali nad prebivalstvom na zasedenih ozemljih današnje Slovenije in Hrvaške; ta ozemlja so se z začetkom druge svetovne vojne geografsko razširila, nasilje pa se je še stopnjevalo. Ampak ta del zgodovine, se pravi obdobje med obema vojnama, je tudi pri nas dokaj pozabljeno. O organizaciji TIGR vemo komaj kaj. Zato sem v roman vključil ostarelega pripadnika te organizacije, ki od konca vojne čaka trenutek, ko bo lahko pravico vzel v svoje roke. Sledila je *Kronika pozabljenja*. Osrednji junak pripovedi je starec v domu za ostarele, ki začne preizpraševati svoja ravnanja in dogodke iz mlajših dni. Njegovo življenje se nepričakovano zaplete z vselitvijo lepe sosedje in se pozneje preplete z življenji beguncev in migrantov. Ker pa je junak dementen in se resničnost z njim vse bolj poigrava, od polovice romana naprej ne moremo vedeti, kaj je res in kaj si samo domišlja. Roman *Vdih. Izdih.* zaključuje – pa

naj bo – trilogijo. Med drugim govori o pomanjkanju empatije. Ne pozabite, naslednji smo lahko na čolnih in barkačah mi, ki zdaj zapiramo okna in vrata.

Urh: Med nominirance za kresnika ste se uvrstili s kar štirimi romani. Kaj vam pomenijo takšni izrazi odobravanja strokovne in zainteresirane javnosti?

Pregelj: Takšnih priznanj sem vesel.

Urh: V zadnjih letih ste začeli ustvarjati tudi dela za mlajšo bralsko publiko. Poleg dveh knjig o duhu Babujanu, ki se odvijata v sodobnem času, ste avtor uspešne serije pustolovskih pripovedi *Zgodbe s konca kamene dobe*, postavljene v čas koliščarjev. Kaj vse je botrovalo vaši odločitvi za opisovanje tega zanimivega, a precej oddaljenega obdobja naše zgodovine?

Pregelj: Želel sem napisati knjigo, ki bi pritegnila fante, ki malo manj radi berejo, in punce, ki ne želijo biti princeske. Jasno mi je bilo, da mora biti zgodba dinamična, po drugi strani pa sem želel mulce, ki sežejo po knjigah, nekaj malega naučiti. Življenja koliščarjev se v osnovni šoli komaj dotaknejo. Menim, da bi morali ta del naše preteklosti bolje poznati. To so bili časi velikih sprememb! Dobro, obstajajo *Bobri*, ki jih je Janez Jalen napisal pred 77 leti. Obstaja še nekaj drugih naslovov. Toda to je vse. Od časov, ko so nastali *Bobri*, so raziskovalci odkrili marsikaj novega, navdušujočega. Naj omenim samo piščal iz Divjih bab, ki je sicer bistveno starejša od koliščarjev, a sem jo vseeno vpeljal v zgodbo, in seveda najstarejše kolo. Izdelavo tega sem v zgodbi pripisal junakovemu stricu. Prebivalci kolišča velike koristi od njegovega dela sicer ne vidijo, a mu dajo mir, vsaj dokler ne bo naredil kakšne večje škode. Tako je bilo pred 5.200 leti. Tako nekako je še danes. Prav tako sem v zgodbo vpeljal Ötzijeve sodobnike, ki prečkajo Alpe. Leta 1991 nam je najdba najstarejše človeške mumije na območju Evrope dala precej natančen vpogled v življenje takratnih ljudi in potrdila številne domneve. Če se vrnem k junakoma: v seriji spremljamo njuno odraščanje in pot čez rob znanega sveta. Brina in Črno vodi zvedavost, saj ne verjameta splošnemu prepričanju, ki pravi, da je za najvišjimi gorami konec sveta, tako kot se svet konča za veliko slano vodo. Otroka vidita predmete trgovcev, ki prihajajo in odhajajo. Slutita, da je na drugi strani morja in za najvišjimi gorami še kaj, zato skrivaj odideta na dolgo in nevarno pot. Sta radovedna in bistra, čim več želita videti, spoznati in se naučiti, hkrati pa se

morata izogniti marsikateri nevarnosti. In nazadnje sta prav onadva tista, ki s pridobljenim znanjem spodbudita napredek na Ljubljanskem barju.

Urh: Kako se ustvarjanje za mlade naslovnike razlikuje od pisanja za odrasle bralce?

Pregelj: Predvsem sem ob pisanju *Zgodb s konca kamene dobe* začutil večjo težo odgovornosti. Mladi ljudje sprejemajo informacije, ne morejo pa vedeti, kaj je res in kaj ni. Določene stvari, ki sem si jih izmislil, sem v opombah pojasnil kot plod avtorjeve domišljije. Poleg tega mora mladi bralec razbrati, kdo je dober in kdo slab, in tudi, da je med dobrim in slabim velika sivina, v kateri več ali manj brodimo vsi. Samo od nas pa je odvisno, kako ravnamo. Mi sami se vsak dan znova odločamo, ali bomo dobri ali slabi ali nekje vmes in kaj dejansko pomeni tisto vmes. Če smo molčeča večina, ki ne naredi nič, ko se slabe stvari dogajajo drugim, s tem že dopuščamo slabo. Ni pa preprosto. In pogosto nas življenje usmerja drugače. Kot zgodovinar o najstarejših obdobjih nisem vedel dosti. Odšel sem v knjižnico in za začetek prebral kakšen meter knjig, ki jih je napisal ali pri njih sodeloval dr. Anton Velušček z Inštituta za arheologijo. Naprej sem si pomagal s knjigami in članki, ki so dosegljivi na spletu. Vnovični obiski Prirodoslovnega muzeja Slovenije in stalne razstave *Moja Ljubljana* na Vrhniki so sodili v del spoznavanja življenja ljudi ob koncu kamene dobe. Tudi na oddelku za prazgodovino dunajskega Prirodoslovnega muzeja sem bil v teh letih večkrat. Ampak to je bila šele osnova. Kot rečeno, od samega začetka sem želel, da je zgodba dinamična in da mladega bralca vleče. Mladi so strogi ocenjevalci! Če jim ni všeč, niso prizanesljivi. Glede na odzive si domišljam, da mi je uspelo.

Urh: Poleg priljubljenosti med mladimi bralci moramo omeniti še dve nominaciji za nagrado desetnica ter nekaj zapored prejetih zlatih hrušk, znakov za kakovost otroških in mladinskih knjig Mestne knjižnice Ljubljana. Če se znova ozremo k vašemu pisanju za odrasle: leta 2019 ste napisali obsežen in skrbno premišljen roman *V Elvisovi sobi*, ki je po mnenju pisca spremne besede Aljoše Harlamova “prvi slovenski roman o osamosvojitvi”, v katerem ta prelomnica v zgodovini Slovenije zasede osrednje strukturno mesto. Kako se je rodila ideja za ta roman in koliko časa je nastajal?

Pregelj: Idejo o romanu sem nosil vsaj deset let. Ves ta čas me je spremljala slika mladih ljudi, ki so en večer na maturantskem plesu, naslednji

dan pa fantje v vojaških jarkih. V včerajšnjih prijateljih nenadoma vidijo sovražnike. Ko so se začele napovedovati in dogajati spremembe, je bilo skoraj kot v filmu. Pa vendar je bilo le življenje, ki smo ga živeli, reka, v kateri smo plavali. Pred nami se je začela odpirati prihodnost, o kateri se je v drugi polovici osemdesetih let govorilo, a je bilo malo takšnih, ki so verjeli, da se bodo dogodki odvijali tako hitro (če sploh kdaj). Ampak Mihail Gorbačov je z glasnostjo in perestrojko sprožil neustavljive procese in svet se je začel bliskovito spreminjati. Naša prihodnost je bila zdaj čisto zares drugačna od prihodnosti naših staršev, zdela se je boljša in večja: sprememba družbenega sistema, nova država, nov zagon. Toda že nekaj let se je govorilo tudi o vojni. Tuji analitiki so pisali članke in žal so prihodnost na področju bivše Jugoslavije pravilno napovedali. Nam mulcem takrat ni bilo jasno, kdo, proti komu in predvsem zakaj? Zanimale so nas punce in muzika. Potem je počilo. Spet sem bil v uniformi, kot v kakšnih morastih sanjah. Isti zvoki, isti vonji. Ideja je nazadnje dozorela. Oseba v uniformi nisem bil jaz, ampak Jan. Napisal sem zgodbo o življenju, kakršno je bilo. Upam, da mi je uspelo.

Urh: V romanu se osebna, intimna zgodba o odraščanju protagonista Jana ves čas prepleta z omenjenim obćim, zgodovinskim dogajanjem, pri čemer slednje v junakovo življenje vdira zlagoma, skladno z njegovo starostjo in zmožnostjo dojemanja širših družbenih silnic. Časovnica Janovega življenja se na prvi pogled ujema z vašo lastno – tudi vi ste odraščali v Jugoslaviji in bili priča postopnemu razkrajanju nekdanje domovine. Da opravimo z neizbežnim, brž ko ne že večkrat zastavljenim vprašanjem – koliko je v delu avtobiografskih elementov?

Pregelj: Ni jih malo. Sprva sem se trudil med menoj in Janom narediti več razlik, med drugim tudi v starosti. Ko sem že mislil, da mi je uspelo, me je urednica Jelka Ciglencečki opozorila na nekatera neskladja, nato jih je nekaj odkril še lektor Jernej Županič. Obema sem zelo hvaležen za potrpežljivo in natančno delo. Potem ko sem Jana nekoliko “popravlil”, so se stvari izšle. Ampak – kot vedno ponavljam – Jan ni Sebastijan. Gre za zgodbo moje generacije.

Urh: V vaši zadnji zbirki kratke proze *Prebujanja* iz leta 2011 se zgodbe pogosto začnejo s stavkom “Zbudim se in odprem oči ...”. Podobno se glasi tudi začetek romana *V Elvisovi sobi* (“Počasi odprem oči”), pa tudi sicer lahko v romanu najdemo nekaj motivov in dogodkov iz zbirke, denimo

smrt sošolke v letalski nesreči. Tudi zaradi načina, kako so posamezne zgodbe med seboj povezane, nekako ne morem mimo občutka, da so že *Prebujanja* v nekaterih elementih za vas zelo osebno, četudi morda ne ravno avtobiografsko pisanje.

Pregelj: Vse moje pisanje je zelo osebno. Včasih je bolj očitno, včasih manj.

Urh: Ste osamosvojitve Slovenije doživljali podobno, kot jo je doživel protagonist romana *V Elvisovi sobi*?

Pregelj: Pogosto sem bil na Roški, na Kongresnem trgu in povsod, kjer se je kaj dogajalo. Bilo je vznemirljivo obdobje, ki je veliko obetalo. Celo nekateri učitelji so imeli za to razumevanje. Profesor zgodovine nam je rekel, da gremo lahko namesto k pouku na demonstracije. Pospremil nas je z besedami, da se zgodovina odvija na ulicah. Bil sem predzadnja generacija, ki je služila vojaški rok v Jugoslovanski ljudski armadi, doživel, kako so srbski oficirji v svojih pisarnah obešali fotografije Slobodana Miloševića, in se začel spraševati, kam to vodi, kljub vsemu pa je Mladina redno prihajala v našo vojašnico (*smeh*). Pozneje sem bil v Teritorialni obrambi, vse od prvega spopada do umika Jugoslovanske ljudske armade iz države.

Urh: Roman se sicer z nostalgijo ozira na obdobje protagonistovega otroštva in odraščanja, ki ju simbolizira Elvisova soba, hkrati pa ne idealizira tedanjih družbenih razmer, temveč slika večdimenzionalno jugoslovansko stvarnost; v marsikaterem pogledu je tudi družbeno kritičen. Se vam zdi, da je ta zavest v sodobni družbi dovolj prisotna, tako med mlajšimi, "digitalnimi" generacijami, kot med starejšimi, "analognimi", ki so nekdanji režim dejansko doživele, ali pa je, po drugi strani, prisotna celo preveč?

Pregelj: Občutek imam, da naš zgodovinski spomin hitro blede. Plebiscita o samostojnosti Slovenije se je udeležilo 88,5 odstotka upravičencev, 95 odstotkov udeleženi se je odločilo za samostojno državo. Ta številka govori predvsem o tem, da v Jugoslaviji marsikaj ni bilo dobro in da so ljudje to čutili in občutili. Današnja razglabljanja, kako je bilo takrat super, po eni strani razumem, a jim ne prikimavam. Razumem razočarani del državljani. Ne glede na vse pa menim, da je bila osamosvojitve – glede na tedanje razmere v skupni državi in moč vojske, ki je podpirala centralistične politike – pravilna odločitev. Sloveniji je na začetku kazalo dobro. Nekaj let smo imeli jasne cilje in jih tudi dosegali. Imeli smo predsednika

vlade in pozneje republike, ki je znal pogledati prek Alp in Jadranskega morja, človeka, ki ga je zanimala prihodnost in vloga Slovenije. Nazadnje smo klonili. Vrsto pravic, ki so jih priborile prejšnje generacije in so bile še pred kratkim samoumevne (enakopravnost žensk, osemurni delavnik, brezplačno zdravstvo in šolstvo itd.), smo bili pripravljene izpustiti iz rok. Za kaj? Za nekaj več nakupovalnih centrov in resničnostih šovov. Danes pogrešam odločnost ljudi, da bi šli spet na ulice – ne zaradi radarjev, ampak že od samega začetka zaradi politikov, ki ne delajo v prid državljanov. Konec osemdesetih let je bilo drugače. Ljudje so šli na ulice, čeprav so takrat tvegali bistveno več. Ne smemo pozabiti na organe državne varnosti, tipe s sivimi brki, s katerimi ni bilo heca. Eden izmed njih se pojavi tudi v romanu *V Elvisovi sobi*. Zelo neprijeten možak. Bojim pa se, da nas je v teh letih utrudil in premagal občutek nemoči. Iskreno upam, da se bodo mladi postavili zase. Zaslužijo si več.

Urh: “Človek caplja skozi zgodovino. Včasih z dvignjeno glavo, večinoma pa s sključenjo. Zgodovina nas ničesar ne nauči. ... Če bi se kaj naučili, se stvari ne bi ponavljale.” Tako pravi Janov oče. Se tudi sicer strinjate s to hegeljansko ubrano mislijo, da nas *zgodovina uči edino to, da se iz nje nismo ničesar naučili* in se zato ponavlja, morda celo *prvič kot tragedija in drugič kot farsa*, rečeno z Marksom?

Pregelj: Ja in ne. Saj nekaj malega smo se kljub vsemu naučili. Ni vse črno. Težava je, ker zgodovinski spomin hitro peša. Ko se zamenja generacija in pričevalci izginejo, obstaja velika nevarnost, da se bo spet vse ponovilo. Kot že rečeno, naloga zgodovine je tudi ohranjanje zgodovinskega spomina. Zato bi jo morali jemati resno.

Urh: V zadnjem času je bilo precej govora o negativnih trendih bralne kulture pri nas, raven bralne pismenosti med odraslimi je vse prej kot hvale vredna. To vas kot (so)ustvarjalca literature na neki način tudi osebno zadeva, saj sta vaša pisateljska samopodoba in navsezadnje tudi gmotni položaj v določeni meri odvisna od bralcev. Kaj bi po vašem mnenju lahko storili na tem področju na nacionalni ravni?

Pregelj: Mladim (in odraslim) je treba vrniti čar branja in s tem odnos do knjige, pa tudi kulture nasploh. Številni ljudje se leta in leta trudijo. Tu imam v mislih gibanja, kot je Bralna značka, knjižničarke in knjižničarje, organizatorje dogodkov in festivalov, bralne klube ter seveda založbe,

knjigarne, avtorice in avtorje, prevajalke in prevajalce ter številne druge. Ampak to ni dovolj. Danes je kul nekdo, ki reče, da ne bere, ne kupuje knjig in jih nima. Prav nič ne pomaga, če ta ali oni politik na Prešernov dan izjavi, da rad bere. O njih si v glavnem ne mislimo dobrega, niso naši junaki, pa tudi verjamemo jim ne. Ker je bilo o koristnosti branja v zadnjem času povedanega in napisanega res veliko (Andrej Blatnik, Miha Kovač, Samo Rugelj in drugi), samo upam, da državni uradniki in politiki to prebirajo. Mogoče bodo vendar prišli do spoznanja, da je knjiga še kako pomembna. Slovenija bi se morala zgledovati po državah, ki imajo izjemne rezultate na področju bralne kulture. Strokovnjaki bi se morali poglobiti v razloge, zaradi katerih je knjiga pri nas v tako kratkem času zdrsnila v tako temaçne globeli brezbriznosti, in ugotoviti, kako jo vrniti ljudem. Seveda je to zahtevna naloga in potrebnega bo veliko časa. Ampak bližnjic verjetno ni. Prej ko bomo začeli, hitreje bomo imeli rezultate.

Urh: Kako pa zaznavate stanje sodobne slovenske književnosti?

Pregelj: Mislim, da je v dobri kondiciji. Na police prihajajo številne odlične knjige. Nekateri domaçi romani so v zadnjih letih postali *bestsellerji* in so k branju pritegnili širšo javnost; tudi v tujini nekateri slovenski avtorji s svojimi deli doživljajo dober odziv, v zadnjem času je zelo izstopal Dušan Šarotar. Vse to je dobro in spodbujajoçe.

Urh: Nas bralce vedno zanima, kaj bo prinesla prihodnost – mladi (in tudi manj mladi) ljubitelji knjig nedvomno težko čakamo nov del *Zgodb s konca kamene dobe*; pripravljate tudi kaj za odrasle bralce?

Pregelj: Nastaja zadnji del *Zgodb s konca kamene dobe*, ki ga nameravam končati poleti, in nov roman. Tu bom z napovedjo malo bolj previden. Upam, da ga bom končal do konca prihodnjega leta.

Urh: Za konec pokukajmo še za vaš bogati opus: kaj počnete v prostem času, kolikor ga sploh ostane?

Pregelj: Prav dosti ga ni. Največ ga skušam nameniti družini. Nekaj tudi glasbi in, seveda, branju, pozimi smučanju, poleti iskanju sence.